

ІНВЕСТИВАННЯ В ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ ЯК ЗАПОРУКА РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

INVESTMENT IN HUMAN CAPITAL AS A DEVELOPMENT OF NATIONAL ECONOMY

УДК 330.32

Точиліна Ю.Ю.

к.е.н., доцент, учений секретар
Причорноморський науково-дослідний
інститут економіки та інновацій

Tochylyna Yuliya

Black Sea Research Institute of Economy
and Innovation

У статті з'ясовано, що для ефективного розвитку та підтримки на належному рівні людського капіталу необхідні постійні інвестиції, які мають низку особливостей, що, головним чином, визначаються необхідністю охоплення всіх сфер діяльності людини. Окреслено напрями інвестування в людський капітал (освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, підвищення кваліфікації, міграцію, пошук інформації про ціни та доходи тощо), ефективний розвиток яких призводить до збільшення заробітної плати, продуктивності праці, а отже, до інноваційного зростання національної економіки. Виділено основні інвестори в людський капітал: індивід, домогосподарство, підприємство та держава, кожен з яких отримує від таких вкладень соціально-економічні здобутки. Належна увага до розвитку людського капіталу дає змогу забезпечити національну економіку необхідною кількістю кваліфікованих працівників, що зумовлює необхідність збільшення інвестицій у людський капітал.

Ключові слова: знання, інвестиції, конкурентосдатність, людський капітал, національна економіка, освіта, чинник виробництва.

В статті определено, что для эффективного развития и поддержания на должном

уровне человеческого капитала необходимы постоянные инвестиции, которые имеют ряд особенностей, главным образом, определяющиеся необходимостью охвата всех сфер деятельности человека. Очерчены направления инвестирования в человеческий капитал (образование, здравоохранение, профессиональную подготовку, повышение квалификации и т.д.), эффективное развитие которых приводит к увеличению заработной платы, производительности труда, а следовательно, к инновационному росту национальной экономики. Выделены основные инвесторы в человеческий капитал: индивид, домохозяйство, предприятие и государство, каждый из которых получает от таких вложений социально-экономические эффекты. Должное внимание к развитию человеческого капитала позволяет обеспечить национальную экономику необходимым количеством квалифицированных работников, что обуславливает необходимость увеличения инвестиций в человеческий капитал.

Ключевые слова: знания, инвестиции, конкурентоспособность, национальная экономика, образование, фактор производства, человеческий капитал.

In modern conditions, the impact of human capital on the national economy is of increasing importance. Because its competitiveness and opportunities for upgrading and innovation are determined by human capital accumulated in society. In the future, the role of human capital as a factor in the development of the national economy will only increase. In the article clarifies that for the effective development and support of a proper level of human capital, are required constant investments that have a number of features, which are mainly determined by the need to cover all spheres of human activity (economic, social, legal, cultural, social, moral and other) Human capital, like any other form of capital, is characterized by a tendency to moral and physical deprivation, has a limited term of use and for a long time gives the opportunity to receive to its owner income in cash, moral and psychological satisfaction, promotion and social status. Formation and development of human capital is impossible without investment. Investments in human capital mean the cost of time, money and energy to create or increase human productive characteristics: health, knowledge, skills, abilities, motivations – in order to increase their efficiency and increase income from economic activity. The directions of investment in human capital (education, health care, vocational training and development, qualification improvement, motivation, migration, expenses related to the search for work) are outlined, the effective development of which leads to an increase in wages, labor productivity, and from and to the innovation growth of the national economy. The main investors are allocated to human capital: individual, household, enterprise and state, each of which receives social and economic benefits from such investments. The main stages of investment in human capital are analyzed, depending on the stage of the human life cycle. Investment in human capital makes it possible for the national economy to provide the necessary labor resources with the necessary level of knowledge, education, qualifications; ability to continuous self-improvement and learning.

Key words: knowledge, investment, competitiveness, human capital, national economy, education, factor of production.

Постановка проблеми. У сучасних умовах вплив людського капіталу на національну економіку має все більше значення, оскільки її конкурентоздатність і можливості до модернізації та інноваційного оновлення визначаються нагромадженим у суспільстві людським капіталом. Саме людина, що наділена знаннями, освітою, кваліфікацією, досвідом, визначає межі технологічного, економічного та соціального розвитку економіки та суспільства у цілому. У майбутньому роль людського капіталу як чинника розвитку національної економіки буде тільки збільшуватися.

XXI ст. можна визначати як еру економіки, що заснована на знаннях, проте сьогодні майже не існує комплексних досліджень та методів прийняття ефективних інвестиційних рішень у галузі людського капіталу та управління знаннями. Ураховуючи велике значення людського капіталу для сьогодення, особливої актуальності набуває питання інвестування в людський капітал як основне джерело розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності людського капіталу, його формуванню та використанню приділяли увагу як іноземні, так і вітчизняні науковці, зокрема: Г. Беккер, В. Геєць, Д. Богиня, Г. Боуєн, О. Грішнова, Р. Капелюшніков, Е. Лібанова, І. Розмаїнський, Т. Шульц та ін. Однак питання щодо інвестування у розвиток людського капіталу як одне з джерел зростання національної економіки залишається недостатньо висвітленим.

Постановка завдання. Метою статті є визначення джерел, напрямів та особливостей інвестування в людський капітал, розвиток якого є необхідною умовою для економічного зростання національного господарства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоздатність сучасного виробництва зокрема та національної економіки у цілому залежить від ефективного використання наявного людського капіталу. На відміну від інших чинників виробництва знання та інформація, носієм яких є людина, можуть бути використані багаторазово. Крім того, таке використання не призводить до їх зношення, а, навпаки, сприяє розвитку завдяки збільшенню досвіду. Фактично чим більше вони використовуються, тим більше вони зростають, набувають цінності та приносять прибутки.

Людський капітал, як і будь-яка інша форма капіталу, по-перше, характеризується схильністю до морального (старіння знань, зміна парадигми освіти) та фізичного (старіння людського організму, хвороби) зносу, а також має обмежений термін використання; по-друге, протягом довготривалого часу дає можливість своєму власникові одержувати дохід у грошовій формі, а також отримувати морально-психологічне задоволення, підніматися по кар'єрних сходах, підвищувати соціальний

статус тощо. Саме тому даний феномен необхідно розглядати як досить складне та багатогранне соціально-економічне поняття, що дає підстави аналізувати його з двох позицій: факторної та інвестиційної. До першої групи можна віднести визначення Л. Туроу: «Людський капітал людей являє собою їхню здібність виробляти предмети й послуги» [7, с. 15] і С. Фішера, Р. Дорнбуша та Р. Шмалензі: «Людський капітал є мірою втіленої в людині здатності приносити дохід. Людський капітал включає вроджені здібності та талант, а також освіту і придбану кваліфікацію» [5, с. 302]. Тобто за даним підходом людський капітал визначають як сукупність вроджених та набутих здібностей людини (здоров'я, знання, інтелект, якість життя тощо) виконувати певні завдання. Найбільш яскраво другий підхід ілюструє визначення Г. Беккера: «Людський капітал формується за рахунок інвестицій у людину, серед яких можна назвати навчання, підготовку на виробництві, витрати на охорону здоров'я, міграцію, пошук інформації про ціни й доходи» [1]. Інакше кажучи, людський капітал – це капітальні інвестиції в охорону здоров'я, навчання, отримання кваліфікації та досвіду, культурний розвиток людини. Ми вважаємо більш продуктивним другий підхід, адже формування та розвиток людського капіталу неможливі без інвестицій.

Поняття «інвестиції в людський капітал» сьогодні також є дискусійним, оскільки досі залишається невизначеним питання щодо правомірності порівнювати інвестиції в людський капітал (людину) зі звичайними інвестиціями. Проте в науковій літературі представлено широкий спектр різних підходів до розуміння сутності даного поняття. Зокрема, К. Макконнелл і С. Брю визначають інвестиції в людський капітал як «будь-яку дію, яка підвищує кваліфікацію та здібності і тим самим продуктивність праці робітників. Витрати, які сприяють підвищенню чистієї продуктивності, виступають як інвестиції, оскільки витрати здійснюються з тим розрахунком, що ці витрати будуть багаторазово компенсовані потоком доходів у майбутньому» [4, с. 171]. У монографії за редакцією доктора економічних наук О. Грішнкової наводиться таке визначення інвестицій у людський капітал: «Інвестиції в людський капітал – це стратегічно орієнтовані витрати коштів інвесторів, а також часу та зусиль людини на формування та розвиток її продуктивних характеристик (здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, соціальної відповідальності) з метою підвищення ефективності їх використання і, як результат, отримання економічних та соціальних переваг як їх власником і його нащадками, так і іншими інвесторами» [2, с. 28].

Проте необхідно зазначити, що інвестування в людський капітал як один із чинників виробництва дещо відрізняється від інших напрямів. Головна відмінність полягає у тому, що розвиток та під-

тримка на належному рівні людського капіталу потребують постійних інвестицій, проте результат від таких вкладень можна отримати лише через деякий час. Навіть незважаючи на такі обставини, у розвинутих країнах світу наприкінці ХХ ст. в людський капітал інвестувалося приблизно 70% усіх засобів, а у фізичний (земля, машини, обладнання тощо) – не більше 30% [3]. Причому в більшості країн основним інвестором у людський капітал виступає держава.

Із наведених визначень зрозуміло, що об'єктами таких інвестицій стають якісні характеристики людини: здоров'я, знання, здібності, мотивація (рис. 1). Загалом виділяють чотири групи суб'єктів інвестицій у людський капітал, проте використання людського капіталу та отримання доходів контролюється лише людиною:

1) індивіди, що є одночасно власниками та носіями людського капіталу, які спрямовують власні ресурси на освіту, зміцнення здоров'я;

2) домогосподарство (родина), що можна розглядати як початкового інвестора, який вкладає ресурси в дитину, адже для батьків виховання та навчання дитини передбачає низку матеріальних, інтелектуальних, часових, моральних та інших витрат. Формування особистості, нагромадження інтелектуальних і фізіологічних здібностей стають підґрунтям, що в подальшому дає змогу реалізувати й удосконалювати свій потенціал;

3) організації, які формують значну групу споживачів людського капіталу та беруть участь у його формуванні та розвитку. Підприємства є одними з найбільш ефективних інвесторів у людський капітал, оскільки вони володіють інформацією про перспективні напрями таких вкладень, а також часто мають усі необхідні умови для підготовки персоналу. Головна мета, яку переслідують підприємці під час інвестицій у людський капітал, – збіль-

шення конкурентоздатності, що досягається за рахунок активізації трудової діяльності, збільшення продуктивності праці й зменшення втрат робочого часу. Проте недоліком такого інвестора є те, що він вкладає ресурси лише до того часу, поки вони приносять чистий дохід;

4) держава, що має вирішувати цілий комплекс завдань для забезпечення ефективного розвитку національного людського капіталу, серед яких найбільш пріоритетними є: поліпшення системи освіти (загальної, професійної та вищої); розвиток за допомогою державно-приватного партнерства системи неперервної освіти; інформування населення про потреби ринку праці та надання відомостей про появу нових професій як реакції на поширення економіки знань; удосконалення кваліфікаційних вимог; проведення профорієнтаційних заходів; ефективно реформування системи охорони здоров'я; зниження рівня бідності населення; забезпечення ефективної зайнятості; забезпечення екологічної безпеки та збереження оточуючого середовища.

Інвестори в людський капітал отримують від таких вкладень позитивний соціально-економічний ефект, що конкретизовано в табл. 1.

Таким чином, одним із важливих напрямів діяльності сучасної держави має бути інвестування у розвиток людського капіталу, оскільки його належне формування та нагромадження дадуть змогу збільшити ефективність матеріального й нематеріального виробництва, що, передусім, залежить від професіоналізму людини, її інтелектуально-розумового рівня і продуктивності праці робітника. Належна увага до розвитку людського капіталу дає змогу забезпечити національну економіку необхідною кількістю кваліфікованих працівників, що зумовлює необхідність збільшення державних інвестицій у людський капітал.

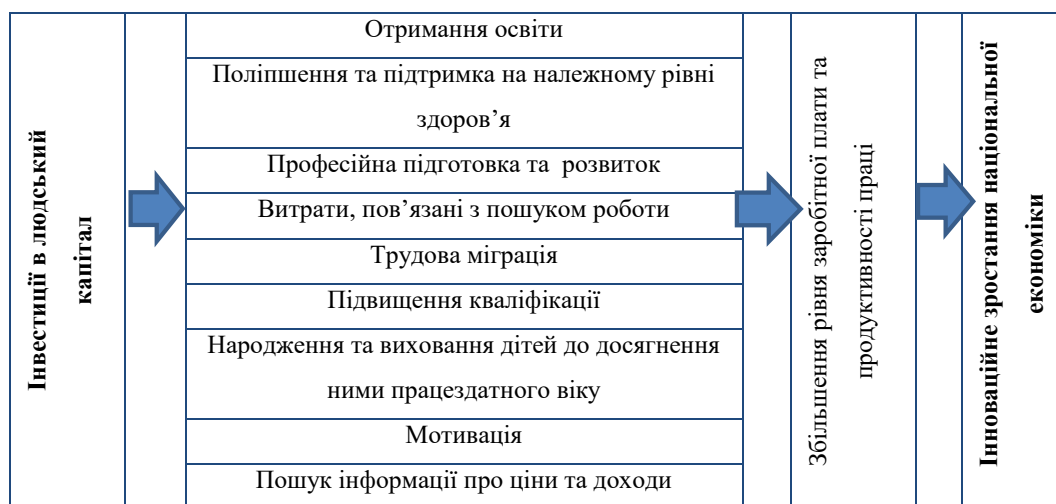

Рис. 1. Взаємозв'язок інвестицій у людський капітал із розвитком національної економіки

Соціально-економічний ефект від інвестицій у людський капітал

Суб'єкт інвестицій	Економічний ефект	Соціальний ефект
Держава	Зростання ВВП	Привабливість праці
	Поліпшення рівня життя населення	Висока якість вироблених товарів та послуг
	Збільшення кількості зайнятого населення	Зростання рівня задоволеності матеріальним та статусним положенням людини
	Збільшення продуктивності праці та рівня заробітної плати	
Підприємство	Формування довготривалих конкурентних переваг	Поліпшення іміджевих характеристик бізнесу в суспільстві
	Зростання прибутковості	Створення корпоративної культури Забезпечення єдності колективу в досягненні стратегічних цілей
Домогосподарство (індивід)	Збільшення доходів	Збільшення рівня кваліфікації
	Зростання добробуту	Отримання нових знань
		Зростання самооцінки

Таблиця 2

Етапи інвестування в людський капітал

Етап	Період	Характеристика	Основний інвестор
1	З народження до навчання в загальноосвітніх закладах	Отримання відомостей про оточуючий світ. Закладення норм моралі та особливостей спілкування з іншими людьми. Знайомство з культурою та традиціями. Відбувається формування систем організму.	Домогосподарство Держава
2	Навчання в загальноосвітніх закладах (приблизно з 6 до 17 років)	Закладаються базові знання для вибору майбутньої професії. Виявляються особливості особистості. Завершується процес соціалізації. У цілому освіта та медицина дають можливість підвищити якість життя як на фізичному, так і на духовному рівні.	Індивід Домогосподарство Держава
3	Отримання професійної або спеціальної освіти	Здобуття здібностей для виконання трудової діяльності. Інвестиції на даному етапі дадуть змогу отримати економіці в майбутньому значну кількість професійних робітників.	Індивід Домогосподарство Підприємство Держава
4	Трудова діяльність	Отримання досвіду та професіоналізму. Збільшення кваліфікації, нагромадження знань, умінь, навичок завдяки самоосвіті. Головна особливість даного етапу полягає у поверненні вкладених раніше ресурсів.	Індивід Домогосподарство Підприємство Держава
5	Завершення трудової діяльності	Відбувається лише нагромадження людського капіталу, що має тільки внутрішню (для людини) віддачу.	Індивід Домогосподарство Держава

Залежно від стадії життєвого циклу людини виділяють чотири етапи інвестування в людський капітал, що представлено в табл. 2. На кожному етапі інвестування необхідно узгоджувати завдання та цілі залежно від засобів їх досягнення, що в подальшому дасть змогу суб'єктам інвестування перерозподіляти вкладення в людський капітал та варіювати обсяг і напрями інвестицій залежно від сформованого на попередньому етапі людського капіталу.

Особливістю інвестицій у людський капітал є те, що вони мають охоплювати всі сфери багатогранної діяльності людини, а саме: економічну, соціальну, правову, культурну, суспільну, моральну та ін. Одними з найбільш важливих є вкладення в освіту та охорону здоров'я. Така пріоритетність пояснюється тим, що завдяки цьому виду інвестування відбувається формування рівня та якості

людських ресурсів, що в подальшому забезпечують економіку висококваліфікованими і креативними працівниками. Так, загальна та спеціальна освіта сприяє збільшенню рівня й обсягу знань людини, завдяки чому поліпшується якість людського капіталу. Своєю чергою, інвестиції у вищу освіту передбачають підготовку майбутнього фахівця, який здатен широко мислити, тому його висококваліфікована діяльність може позначатися на темпах економічного зростання національної економіки. Інвестиції в охорону здоров'я покликані зменшувати рівень захворюваності та смертності в країні, а також продовжувати час працездатного віку людини, тобто період функціонування і використання людського капіталу. Одним із головних призначень інвестицій в охорону здоров'я є уповільнення процесу зносу людського капіталу.

До інших специфічних рис інвестицій у людський капітал, що значно ускладнюють кількісну оцінку їх ефективності, відносять таке:

1) завдяки професійному розвитку, поліпшенню кваліфікації, нагромадженню знань та досвіду відбувається акумулювання та збільшення людського капіталу;

2) ранні вкладення в людський капітал дають результат швидше, проте якісні та довготривалі інвестиції стають джерелом більш високого та тривалого ефекту. Загалом особливістю інвестицій у людський капітал є те, що їх ефективність залежить від працездатного віку людини;

3) інвестиції в людський капітал є більш ефективними та вигідними порівняно з інвестиціями в інші об'єкти;

4) межа нагромадження людського капіталу визначається обмеженням терміном активної трудової діяльності людини;

5) у процесі формування та нагромадження людського капіталу має місце так званий «взаємний множинний ефект» [6, с. 167], який передбачає поліпшення освітніх характеристик не тільки учня, а і його тьютера. Така особливість стає основою подвійного розвитку людського капіталу;

6) інвестиції в людський капітал визначаються національними, культурними, історичними особливостями та традиціями;

7) інвестиціями в людський капітал можуть бути лише вкладення, що сприяють суспільному та економічному розвитку.

Висновки з проведеного дослідження.

Отже, інвестиції в людський капітал дають можливість національній економіці забезпечити потребу в трудових ресурсах, що мають необхідний рівень знань, освіти, кваліфікації; здібності до постійного самовдосконалення та навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход. *Избранные труды по экономической теории* / пер. с англ., сост. и

науч. ред. Р.И. Капелюшников. Москва : ГУ ВШЭ, 2003. 672 с.

2. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці : монографія / за наук. ред. О.А. Грішнєвої. Київ : КНЕУ, 2015. 222 с.

3. Корчагин Ю. Человеческий капитал – интенсивный социально-экономический фактор развития личности, экономики, общества и государственности. Воронеж. 2011. URL: <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=3&page=110> (дата звернення: 26.06.2019).

4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс: Принципы, проблемы и политика : в 2-х т. Москва : Республика, 1992. Т. 2. 400 с.

5. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмалензи Р. Экономика / пер. со 2-го англ. изд. Москва : Дело, 1998. 864 с.

6. Щетинин В. Человеческий капитал и неоднозначность его трактовки. *Мировая экономика и международные отношения*. 2001. № 12. С.167.

7. Thurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. 260 p.

REFERENCES:

1. Bekker, H. S. (2003). *Chelovecheskoe povedenye: ekonomicheskyi podkhod*. *Yzbrannye trudy no ekonomicheskoi teorii* / per. s anhl., cost. y nach. red. R. Y. Kapeliushnykov. M.: HU-VShE. (In Russian).

2. Investuvannia v liudskiy kapital u systemi chynnykiv zabezpechennia hidnoi pratsi: monohrafiia / Za nauk. red. O. A. Hrishnovoi. K. : KNEU, 2015.

3. Korchahyn, Yu. (2011). *Chelovecheskyi kapytal - intensyvnyi sotsyalno-ekonomicheskyi faktor razvytyia lychnosty, ekonomyky, obshchestva y hosudarstvennosti*. Voronezh. Retrieved from <http://www.lerc.ru/?part=articles&art=3&page=110>

4. Makkonel, K. R., Briu, S. L. (1992). *Ekonomyks: Pryntsypy, problemy i politika: V 2 t.* M.: Respublyka. (In Russian).

5. Fysher S. Dornbush R., Shmalenzy R. (1998). *Ekonomyka / per. s anhl. so 2-ho yzd.* M.: Delo. (In Russian).

6. Shchetynyn, V. (2001). *Chelovecheskyi kapytal y neodnoznachnost eho traktovky*. [Human capital and the ambiguity of its interpretation]. *Myrovaia ekonomyka y mezhdunarodnye otnosheniya*. 12. 167. (In Russian).

7. Thurow, L. (1970). *Investment in Human Capital*. Belmont, 260 p.